

معرفی

مجموعه آثار منتشر شده

مرکز اسناد ریاست جمهوری

سیاوش یاری

۲- تاریخ تغییر اکثر کابینه‌ها را به طور دقیق و گاهی به روز و ساعت ذکر کرده است و در اکثر موارد تاریخ دقیق معرفی وزیران به مجلس شورای ملی یا به شخص شاه نیز ذکر شده است.

۳- در مورد تغییرات داخلی هر کابینه توضیح بسیار دقیقی ارائه شده است و تغییراتی که معمولاً نخست‌وزیران در کابینه خود می‌داده‌اند، ثبت شده است.

۴- در اکثر موارد، تاریخ دقیق انتخاب، انفضال و استعفای وزیران و متصدیان وزارتخانه‌ها به روز و ساعت ثبت شده است.

۵- برتری دیگر آن نسبت به منابع مشابه معرفی کابینه‌های بعد از انقلاب اسلامی است.

۶- در برخی موارد دلایل استعفای بعضی از وزرا یا خودداری آنها از پذیرش وزارت به دقت بیان شده است و گاهی حتی به شماره و کلاسه استعفانامه‌های وزیران اشاره شده است که دسترسی نویسنده را به اسناد معتبر موجود در بایگانی نخست‌وزیری نشان می‌دهد. مثلاً در کابینه ۶۱ به شماره سند استعفانامه مشرف نفیسی و تقی‌زاده اشاره شده است. هم‌چنین در مواردی تاریخ دقیق مرگ برخی وزرا و شخصیت‌های سیاسی (مانند علی‌اکبر داور) ثبت شده است.

۷- در اکثر موارد، توضیح مربوط به کابینه‌ها دقیقتر از سایر منابع است. مثلاً در کابینه ۵۳ (کابینه محمود جم) تاریخ انتخاب وزیران و تغییرات آن بسیار دقیق و کامل ثبت شده و یا در کابینه ۵۱ اطلاعات بسیار جالب‌توجهی در مورد تقسیمات وزارت اقتصاد ملی به سه اداره کل داده شده است.

برای هر یک از نخست‌وزیران شرح حال مختصری در حد آشنایی خوانندگان با زندگی‌نامه آنها تهیه شده و همراه نمونه دستخط، امضاء و عکس هر نخست‌وزیر بعد از اولین کابینه‌ای که تشکیل داده آورده شده است. در ضمن سعی شده حتی‌الامکان عکس‌هایی از هیأت‌وزیران هر کابینه تهیه شود و بعد از شرح آن کابینه قرار گیرد.

مرکز اسناد ریاست جمهوری چند سالی است که مشغول ارزیابی، تفکیک، فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و ورود اطلاعات اسناد به رایانه است. آرشیو اسناد ریاست جمهوری دربرگیرنده میلیون‌ها سند ارزشمند است که دفتر ثبت کابینه‌ها و دفاتر صورت مذاکرات و مصوبات هیئت‌وزیران قسمتی از این مجموعه عظیم را تشکیل می‌دهند. با تلاش دست‌اندرکاران مرکز اسناد ریاست جمهوری، از سال ۱۳۷۸ انتشار مجموعه اسناد این مرکز آغاز گشته و در طی دو سال اخیر چندین کتاب در موضوع‌های مختلف به چاپ رسیده است. مرکز اسناد ریاست جمهوری اسناد خود را در قالب مجموعه‌های سیاست، اقتصاد، روابط خارجی، فرهنگ و ادب و جامعه منتشر نموده است. در این مقاله به معرفی شش اثر که طی دو سال اخیر از سوی این مرکز به چاپ رسیده‌اند پرداخته می‌شود. امیدواریم که جامعه علمی و پژوهشگران بتوانند در آینده از دست‌آورد تلاش این عزیزان بهره‌ای لازم را ببرند. شایان ذکر است که مرکز اسناد ریاست جمهوری دارای یک شورای علمی متشکل از آقایان دکتر یعقوب آژند، دکتر عطاءالله حسینی، دکتر حسین زرگری‌نژاد، دکتر هاشم آغاجری و دکتر عبدالرسول خیراندیش و یک شورای عالی متشکل از آقایان میرحسین موسوی، احمد مسجدجامعی و هادی خانیکی است.

۱- دولت‌های ایران از میرزا نصرالله خان مشیرالدوله تا میرحسین موسوی، به کوشش علیرضا اسماعیلی، روح‌الله بهرامی و علی‌اکبر علی‌اکبری بایگی.

از لحاظ زمانی مجموعه اسناد این کتاب همه کابینه‌های نخست‌وزیری پس از انقلاب مشروطه، از کابینه میرزانصرالله خان مشیرالدوله تا کابینه میرحسین موسوی را دربر می‌گیرد که در مجموع ۱۱۶ کابینه است. از مهمترین ویژگی‌های این کتاب می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- سیر دقیق تغییر و گسترش وزارتخانه‌ها و گاهی حتی سازمان‌های مربوطه را از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی و بعد از آن به خوبی نشان می‌دهد.

اسناد کتاب نفت در دوره رضاشاه
(تجدیدنظر در امتیازنامه داری، قرارداد ۱۹۳۳)
که نخستین جلد از مجموعه اقتصاد است مربوط به
وزارت دربار دوره پهلوی اول است

آرشیو اسناد ریاست جمهوری در برگیرنده میلیون ها
سند ارزشمند است که دفتر ثبت کابینه ها و دفاتر صورت مذاکرات
و مصوبات هیئت وزیران قسمتی از این مجموعه عظیم را
تشکیل می دهند

در مجموعه اسناد کتاب دولت های ایران
از میرزا نصرالله خان مشیرالدوله تا میر حسین موسوی،
در برخی موارد دلایل استعفای بعضی از وزرا یا خودداری آنها
از پذیرش وزارت به دقت بیان شده است

حاضر یکی از مهمترین مأخذ در زمینه نقش نفت در تحولات اقتصادی - سیاسی ایران
است که در دسترس محققان مسایل ایران قرار گرفته زیرا می توان براساس آن چشم انداز
بهتری را در تحقیقات اقتصادی - سیاسی انتظار داشت.

کتاب حاضر زمینه ای را فراهم می سازد تا محققین و پژوهشگران با استناد به این
اسناد به تجزیه و تحلیل امتیازنامه داری و آثار سیاسی، اقتصادی، حقوقی، امنیتی و
بین المللی اکتشاف، استخراج، بهره برداری، حمل و نقل، پالایش و صدور نفت و گاز در
ایران، تأثیر درآمدهای نفتی بر بودجه مملکتی و برنامه های عمرانی کشور، زمینه ها و
علل اختلاف دولت ایران و شرکت نفت ایران و انگلیس، روند گفتگوهای طرفین برای
حل اختلافات و سرانجام توافق غیرمنتظره دولت ایران با مسوولین شرکت نفت ایران و
انگلیس برای تجدیدنظر در امتیازنامه داری و انعقاد قرارداد ۱۹۳۳ بپردازند.

اسناد این مجموعه شامل ۲۰۶ سند متعلق به وزارت دربار دوره رضاشاه است. (۱۳۱۲-
۱۳۰۴ ه. ش). بخش قابل توجهی از این اسناد به مکاتبات عبدالحسین تیمورتاش
وزیر مقتدر دربار رضاشاه با سرجان کدمن، مدیرکل و رئیس هیأت مدیره شرکت نفت
ایران و انگلیس، لارینگتن ژاکس، مدیر مقیم شرکت نفت ایران و انگلیس و سایر مدیران
شرکت مذکور اختصاص دارد. مکاتبات تیمورتاش و کدمن به زبان فرانسه در نوع خود
بی نظیر هستند. اهمیت این مکاتبات به دلیل نقش برجسته ای است که تیمورتاش در
انجام و هدایت گفتگوها داشته است. مقالات روزنامه های داخلی و خارجی، گزارش های
کنسولگری ایران در بصره، گزارش های سفارت ایران در پاریس، مکاتبات کورت لیندن
بلات مدیر بانک ملی ایران، مکاتبات وزارتخانه های فلاحت،

هم چنین
نمونه امضاء
وزیران و بعضی از
معاونین نخست وزیر
گردآوری شده است.
نیز نمونه امضای
تمامی وزیران و
معاونین نخست وزیر
دولت های بعد از انقلاب
اسلامی آمده است.

در چاپ دوم این کتاب
تغییراتی در جهت اصلاح و
تکمیل کتاب به عمل آمده است.
بدین صورت که دولت های قبل از
انقلاب اسلامی برحسب دوره
سلطنت پادشاهان به شش بخش
تقسیم شده و در ابتدای هر بخش
عکس پادشاه آن دوره آمده است. در
نیز که تا قبل از تاجگذاری، عضدالملک و
داشته اند از عکس های احمدشاه و عکس

دوره سلطنت احمدشاه قاجار
ناصرالملک نیابت سلطنت
نایب السلطنه ها استفاده شده است. دوره سلطنت احمدشاه به سه دوره تقسیم شده
است. شایان ذکر است که کابینه میرزا حسن خان مستوفی الممالک در اواخر دوره نیابت
سلطنت عضدالملک تشکیل شد، اما چون قسمت عمده آن در دوره نیابت سلطنت
ناصرالملک بود، در دوره نیابت سلطنت وی آمده است. برای نخست وزیرانی که در چند
دوره مختلف مصدر امور بوده اند، عکس هایی متناسب با همان دوره آورده شده و عکس های
جدید و مناسب تری نیز از هیأت وزیران و نخست وزیران اضافه شده است. چند مورد از
اسامی وزیران و معاونین نخست وزیر که در چاپ اول به اشتباه ثبت شده بود اصلاح شده
است.

با این همه، کاستی هایی نیز در کتاب دیده می شود که مربوط به اصل اسناد و دفتر
ثبت کابینه هاست. این خطاها معمولاً در بخش نخست دفتر ثبت دیده می شود مثلاً در
مورد کابینه های شماره ۱۸ و ۱۹ که کابینه های صمصام السلطنه بختیاری است به طور
کامل تغییرات آن را ذکر نکرده و به کابینه چهارم و پنجم صمصام السلطنه نیز اشاره
نکرده است. در کابینه سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله نیز به جز دو تن از وزراء به
بقیه اعضای کابینه اشاره نشده است. کابینه ۲۱ نیز بسیار مغشوش نوشته شده و با
هیچکدام از منابع موجود تطبیق ندارد. برای رفع این خطاها یادداشت هایی در پایان به
مجموعه اضافه گردیده است که می تواند خواننده را به رفع خطاها و کاستی ها راهنما
باشد.

۲- نفت در دوره رضاشاه: اسنادی از تجدیدنظر در امتیازنامه داری (قرارداد
۱۹۳۳)

مرکز اسناد ریاست جمهوری دومین کتاب خود را تحت عنوان نفت در دوره رضاشاه
(تجدیدنظر در امتیازنامه داری، قرارداد ۱۹۳۳) منتشر نمود. اسناد این جلد که نخستین
جلد از مجموعه اقتصاد است مربوط به وزارت دربار دوره پهلوی اول است. اهمیت کتاب

دولتهای ایران

از میرزا نصرالله خان مشیرالدوله
تا میر حسین موسوی
بر اساس دفتر ثبت هیئت های نخست وزیران

دولتهای ایران

کتاب تاریخ و جغرافیه

۱۳۸۰ ماه

۷۶

نفت در دوره رضاشاه

اسنادی از تجدیدنظر در امتیازنامه داری
(قرارداد ۱۹۳۳)

تجارت و فواید عامه و مالیه،
صورت جلسات شرکت نفت
ایران و انگلیس، صورت
حساب های شخصی
تیمورتاش با شرکت، مکاتبات
مربوط به پرداخت حق السهم
ایران در سال ۱۹۲۹ و
سپرده گذاری آن در بانک های
خارجی که شامل بیش از سی
سند می باشد، متن قانون اعطای
امتیاز نفت به شرکت نفت ایران و
انگلیس (قرارداد ۱۹۳۳) و متن
اظهارات نمایندگان ایران در شورای
جامعه ملل در مورد علل لغو قرارداد
داری، بخش دیگری از اسناد این
مجموعه را تشکیل می دهند.

از لحاظ زبان تحریر، اسناد مذکور
به صورت پراکنده به زبان های فارسی،
فرانسه و انگلیسی نوشته شده اند. اسناد
فرانسوی و انگلیسی ترجمه شده و
تصویر آنها نیز در انتهای کتاب آمده
است. نکته آخر اینکه تنظیم این اسناد
برحسب ترتیب تاریخی - موضوعی
صورت گرفته است به این ترتیب که سند

در کتاب دولت‌های ایران ... برای هر یک از نخست‌وزیران شرح حال مختصری در حد آشنایی خوانندگان با زندگی نامه آنها تهیه شده و همراه نمونه دستخط، امضاء و عکس هر نخست‌وزیر بعد از اولین کابینه‌ای که تشکیل داده آورده شده است. در ضمن سعی شده حتی الامکان عکس‌هایی از هیأت‌وزیران هر کابینه تهیه شود و بعد از شرح آن کابینه قرار گیرد. همچنین نمونه امضاء وزیران و بعضی از معاونین نخست‌وزیر گردآوری شده است. نیز نمونه امضای تمامی وزیران و معاونین نخست‌وزیر دولت‌های بعد از انقلاب اسلامی آمده است

اصلی براساس تاریخ و اسناد فرعی برحسب موضوع تنظیم شده‌اند.

۳- اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول، به کوشش علیرضا اسماعیلی، حسن شفیعی و علی‌اکبر علی‌اکبری بایگی.

اسناد این کتاب مربوط به انتخابات دوره‌های ششم تا دوازدهم مجلس شورای ملی است که شامل مکاتبات وزارتخانه‌های دربار و داخله، گزارش‌های حکام ایالات و ولایات، عرایض و شکوایه‌های مردم و نامه‌های بعضی از رجال سیاسی و مذهبی کشور است. اسناد وزارت دربار پهلوی که سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۱۱ ه. ش را دربر می‌گیرد مربوط به دوره ریاست عبدالحسین تیمورتاش بر این وزارتخانه است. اسناد دیگر این مجموعه عرایض و شکوایه‌های مردم از نقاط مختلف کشور است که اغلب از مداخله متفذان یا مأموران دولتی در امر انتخابات حکایت دارد. این اسناد اغلب مؤید مکاتبات اداری محرمانه مبنی بر مداخله مأموران دولتی در امر انتخابات است. نامه‌های بعضی از شخصیت‌های مذهبی و معاریف محلی نیز در این مجموعه آمده که در آنها هم اغلب به مداخله متفذان در انتخابات نقاط مختلف کشور اشاره شده است.

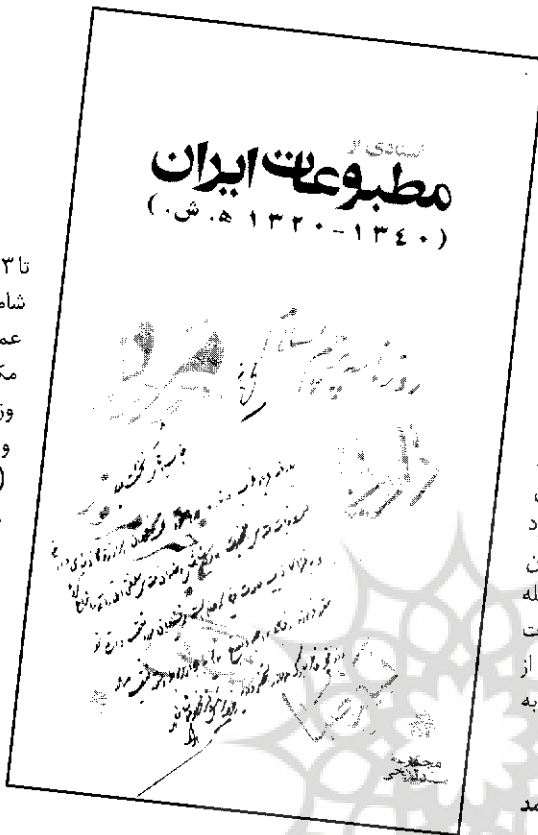
۴- اسنادی از مطبوعات ایران (۱۳۴۰-۱۳۲۰ ه. ش)، به کوشش احمد گل محمدی و شاپور ماهیوند.

اسناد این مجموعه متعلق به نخست‌وزیری و مربوط به دهه‌های ۲۰ و ۳۰ است، و موضوع‌های مختلفی را دربر می‌گیرد. یک قسمت از آنها مربوط به مکاتبات مستقیم سفارتخانه‌های انگلیس و شوروی در تهران با نخست‌وزیری است. بخش دیگر به مکاتباتی درخصوص سانسور و توقیف مطبوعات، صدور مجوز نشر روزنامه و اصلاح قوانین مطبوعاتی پیشین و تدوین قوانین جدید مربوط می‌شود. فهرست متعددی از روزنامه‌ها و نشریاتی که در دهه‌های ۲۰ و ۳۰ منتشر شده‌اند نیز بخشی از این مجموعه را به خود اختصاص داده است.

۵- اسنادی از امتیاز نفت شمال (۱۳۰۳-۱۳۰۰ ه. ش)، به کوشش علیرضا اسماعیلی، حسن شفیعی و بهنام صدیقی.

این کتاب پنجمین مجموعه سند از انتشارات مرکز اسناد ریاست جمهوری و دومین جلد از مجموعه اقتصاد پس از کتاب «نفت در دوره رضاشاه» (اسنادی از تجدیدنظر در امتیازنامه داری، قرارداد ۱۹۳۳) است. این مجموعه که مذاکرات سال‌های ۱۳۰۰

مرکز اسناد ریاست جمهوری اسناد خود را در قالب مجموعه‌های سیاست، اقتصاد، روابط خارجی، فرهنگ و ادب و جامعه منتشر نموده است

تا ۱۳۰۳ ه. ش را دربر می‌گیرد شامل ۱۵۷ سند است. قسمت عمده این اسناد مربوط به مکاتبات بین حسین علاء، وزیر مختار ایران در واشنگتن و رئیس الوزراهای وقت (احمد قوام، حسن پیرنیا و رضاخان) در مورد نحوه واگذاری امتیاز نفت ایالات شمالی ایران به شرکت‌های آمریکائی استاندارد اوپیل و سینکالر است. بخش دیگری از این اسناد عبارتند از: قانون اعطای امتیاز نفت شمال به کمپانی استاندارد اوپیل، دلایل ایران

در بطلان امتیاز خوشناربا، مکاتبات سفارتخانه‌های شوروی، انگلستان و آمریکا در تهران با ریاست وزرا و بالعکس، مکاتبات سفارتخانه‌های ایران و شوروی و انگلستان با ریاست وزرا، ترجمه مقاله‌های روزنامه‌های خارجی، پیشنهادها و دو شرکت استاندارد اوپیل و سینکالر به دولت ایران، مکاتبات احمد قوام با ونوق‌الدوله در خصوص نامه‌ای مربوط به موافقت سرپرسی کاکس، ابراز مسرت اشخاص و شرکت‌های خصوصی از توافق دولت با شرکت‌های آمریکائی، مکاتبات مربوط به ادعای ژنرال پاتویف روسی و سندیکای نوبل مبنی بر اعطای امتیاز نفت شمال به آنها از طرف دولت ایران پیش از جنگ جهانی اول و مکاتبات مربوط به درخواست شرکت بندوم پاریوت مبنی بر بهره‌برداری از معادن نفت شمال در ازای پرداخت قرضه ده میلیون دلاری به ایران.

۶- اسنادی از احزاب سیاسی در ایران (۱۳۴۰-۱۳۲۰ ه. ش)، به کوشش روح‌الله بهرامی.

این کتاب ششمین جلد از مجموعه انتشارات مرکز اسناد ریاست جمهوری و سومین جلد از مجموعه سیاست است. در این مجموعه، اسناد و مدارک مربوط به ۴۳ حزب سیاسی* گردآوری و بر اساس حروف الفبا تدوین شده است و شامل اسناد احزابی است که به سبب حجم اندک اسناد آنها امکان انتشار در یک مجموعه مستقل را نداشته‌اند. اسناد و مکاتبات این مجموعه را می‌توان براساس مراجع صدور سند در چند محور عمده به شرح ذیل تفکیک کرد:

الف - اسناد و مدارک حزبی: اسناد و مدارک حزبی در این مجموعه مشتمل است بر بیانیه‌های مربوط به همبستگی بین احزاب و اعلان ائتلاف‌ها و اتحادها، اعلام حمایت از احزاب و گروه‌ها و کاندیداهای هوادار و منتسب به حزب، درخواست‌های رهبران و اعضای احزاب از نخست‌وزیران و وزراء برای دیدار و گفتگو، مکاتبات مربوط به مراسم و یادبودها، جشن‌ها، سخنرانی‌های حزبی، بیانیه‌ها و اعلان‌های احزاب در مورد اعلام مواضع سیاسی راجع به حوادث و رویدادهای روز، به ویژه نهضت ملی مبارزه با استعمار، حمایت از دولت ملی، مکاتبات مربوط به تشکیل شعب و پایگاه‌های حزبی در

بخش قابل توجهی از اسناد کتاب نفت در دوره رضاشاه ... به مکاتبات عبدالحسین تیمورتاش وزیر مقتدر دربار رضاشاه با سرجان کدمن، مدیرکل و رئیس هیأت مدیره شرکت نفت ایران و انگلیس، لارینگتن ژاکس، مدیر مقیم شرکت نفت ایران و انگلیس و سایر مدیران شرکت مذکور اختصاص دارد

کتاب اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول حاوی اسنادی مربوط به انتخابات دوره‌های ششم تا دوازدهم مجلس شورای ملی است که شامل مکاتبات وزارتخانه‌های دربار و داخله، گزارش‌های حکام ایالات و ولایات، عرایض و شکوائیه‌های مردم و نامه‌های بعضی از رجال سیاسی و مذهبی کشور را دربر می‌گیرد

بین احزاب مختلف، عملیات کنترل و تعقیب و مراقبت، موضوع دستگیری، اعزام، تبعید، تفتیش و کشف اسناد و مدارک و مواد منفجره و جلوگیری از دیگر فعالیت‌های تخریبی احزاب و گروههای مسلحانه را دربر می‌گیرد. علاوه بر اینها مکاتبات و دستورالعمل‌های نخست‌وزیری و وزارت کشور به شهرتانی کل کشور در مورد چگونگی برخورد با این گونه حرکت‌ها را نیز در شمول خود دارد. این گونه مکاتبات از طریق اداره سیاسی یا دفتر محرمانه وزارت کشور و یا از طریق دفتر محرمانه نخست‌وزیری برای شهرتانی کل کشور ارسال می‌شده است. د - تلگراف‌ها و درخواست‌های مردمی در موضوع احزاب و فعالیت‌های سیاسی: این گونه اسناد شامل اسناد و مکاتباتی است که معمولاً از طرف مردم و اهالی مناطق مختلف کشور به فرمانداری‌ها و استانداری‌ها، وزارت کشور، شهرتانی کل کشور، ریاست مجلس نمایندگان مجلس شورای ملی، رهبران احزاب و روزنامه‌های مختلف و ارگان‌های احزاب و نمایندگی‌ها و شعب مختلف احزاب و یا کمیته مرکزی آنها نوشته شده است و عموماً به مسائلی نظیر مخالفت با تأسیس شعبه‌های حزبی، مخالفت با تبلیغات و مرام برخی احزاب، شکایت از دخالت رهبران و اعضای احزاب منطقه مذکور در امور اداری و اقتصادی و اجتماعی محل و اعتراض دسته‌جمعی به این گونه موارد و راهاندازی اعتصابات و اعتراضات و بروز

مناطق مختلف، ارسال اشعار و سرودهای سیاسی و میهنی از طرف هواداران احزاب در شهرستان‌ها، مکاتبات و اسناد و مدارک مربوط به برنامه‌های حزبی، اساس نامه‌ها، مرامنامه‌ها، آئین نامه‌ها و پرسش نامه‌ها و فرم‌های عضویت احزاب، نامه‌های سرگشاده برخی رهبران و نمایندگان احزاب به مجلس شورای ملی یا ریاست مجلس و نمایندگان مجلس شورای ملی، مکاتبات کمیته‌های مرکزی احزاب و شعب آنها در شهرستان‌ها با دربار و شخص شاه و برخی اسناد و مکاتبات مربوط به فعالیت ارگان‌های حزبی، مکاتبات رهبران احزاب و کمیته مرکزی و برخی فعالان حزبی با دولت و نخست‌وزیری در مورد مشکلات مالی احزاب و درخواست مساعدت و کمک مالی.

ب - اسناد و مکاتبات نخست‌وزیری و وزارتخانه‌های مختلف به خصوص وزارت کشور، استانداری‌ها و فرمانداری‌ها درباره فعالیت‌های احزاب و گروههای سیاسی کشور: این گونه مکاتبات مشتمل است بر مکاتبات استانداری‌ها و فرمانداری‌های نقاط مختلف کشور، به خصوص شهرهای تهران، مشهد، شیراز، تبریز، کرمان، سبزوار، کرمانشاه، ساری، تنکابن، رودسر، ساوه و نیشابور به وزارت کشور در مورد فعالیت‌های احزاب و گروههای سیاسی و کسب تکلیف از مرکز در مورد چگونگی برخورد و رفتار با آنان، مکاتبات وزارت کشور با نخست‌وزیری در مورد درخواست‌ها و مطالبات احزاب در مناطق مختلف کشور، و پاسخ وزارت کشور و نخست‌وزیری به مراکز استانی و شهرستانی برای رفع مشکلات و مسائل مربوط به قوانین و مقررات فعالیت‌های احزاب یا کنترل، تقویت، تضعیف و یا توقف فعالیت‌های سیاسی و حزبی.

ج - اسناد و مکاتبات شهرتانی کل کشور و مراکز و شعب آن در شهرهای مختلف: این اسناد مشتمل است بر مکاتبات شهرتانی‌های سراسر کشور با شهرتانی کل کشور، وزارت کشور و نخست‌وزیری در مورد فعالیت‌ها و حرکت‌های سیاسی و حزبی. گزارش‌های شهرتانی کل و شعب آن در مجموع مسائلی نظیر سابقه و تاریخچه تأسیس احزاب، فعالان و اعضای آنها، تشکیل مجالس و سخنرانی‌های حزبی، شناسایی و کنترل سران و رهبران احزاب، اختلافات بین اعضای احزاب، رقابت‌های سیاسی و محلی و زد و خورد‌های

انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول

و تغییر رؤسای مختلف اداری و یا جلوگیری از فعالیت جمعیت‌های سیاسی است. این گونه مکاتبات اغلب به وسیله شعبه‌های حزبی محل به نخست‌وزیری و یا وزارت کشور ارسال شده است. در تدوین مجموعه اسناد این کتاب از شیوه موضوعی - تاریخی استفاده شده است و اسناد هر حزب به صورت الفبایی و براساس سیر مکاتبات و تاریخ آنها مرتب و شماره‌گذاری شده است.

* این احزاب عبارتند از: - حزب آریا - حزب آزاد ایران - حزب آزادگان - حزب آزادی - حزب اتحاد - حزب اتحاد کردستان - حزب احرار اسلام - حزب ارده ملی - حزب استقلال - حزب انتقام همدان - حزب انجمن ما - حزب ایران امروز - حزب ایران بزرگ - حزب برادران شیراز - حزب پان ایرانیسم - حزب پشتیبان استقلال کشور و تاج و تخت شاهنشاهی - حزب ترقی خواه - حزب جنگل شمال (چالوس) - حزب جنگل (گیلان) - حزب جوانان کردستان - حزب خورشید - حزب دانشک - حزب دموکرات ایران - حزب دهقان - حزب ذوالفقار - حزب رادیکال - حزب رنجبران - حزب زحمتکشان ملت ایران (نیروی سوم) - حزب سعادت خوزستان - حزب سومکا - حزب عدالت - حزب عدالت (جوانان ایرانی مقیم بحرین) - حزب فارسیان - حزب کشاورزان - حزب گمنام - حزب مصدق - حزب ملت - حزب ملت ایران - حزب میهن - حزب میهن پرستان - حزب نیروی ملی - حزب وحدت ملی ایرانیان - حزب وطن